

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 8 ed. Sasin ja neljän muun edustajan allekirjoittaman kirjelmän johdosta, joka sisältää muistutuksen valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta

Eduskunta on 20 päivänä syyskuuta 1989 lähettänyt eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain (274/22), jäljempänä ministerivastuulaki, 2 §:n 3 momentin mukaisesti perustuslakivaliokuntaan ed. Sasin ja neljän muun edustajan 19 päivänä syyskuuta 1989 allekirjoittaman ja tämän mietinnön liitteeksi n:o 1 otetun kirjelmän, jäljempänä muistutuskirjelmä, joka sisältää muistutuksen entisen ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen virkatoimen lainvastaisuudesta.

Perustuslakivaliokunta on varannut ministerivastuulain 3 §:n mukaisesti entiselle ulkoasiainministeri Paavo Väyryselle tilaisuuden määrääjän kuluessa antaa kirjallinen tai suullinen selityksensä muistutuskirjelmän johdosta. Väyrynen jätti tämän mietinnön liitteeksi n:o 2 otetun kirjallisen selityksensä määrääjän kuluessa valiokunnan 31 päivänä lokakuuta 1989 pidetyssä kokouksessa, missä yhteydessä Väyrynen selosti selityskirjelmäänsä suullisesti ja vastasi valiokunnan jäsenten kysymyksiin.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina valtiotieteen tohtori Pekka Korpinen, valtiotieteen tohtori Jukka Tarkka, valtiosihteri Åke Wihitol ulkoasiainministeriöstä, ylijohtaja Kalervo Hentilä kauppa- ja teollisuusministeriöstä, apulaispäälikkö Seppo Pylkkänen suojelupoliisista, pääsihteri Timo Repo ja entinen pääsihteri Olavi Urvas pysyvän suomalais-neuvostoliittolaisen hallitusten välisen taloudellisen yhteistyökomission Suomen ryhmän sihteeristöistä, osastopäälikkö Kari Holopainen Suomen Pankista, professori (emeritus) Inkeri Anttila, professori Mikael Hidén, professori Pekka Koskinen, professori Raimo Lahti, professori Ilkka Saraviita ja oikeustieteen tohtori Kauko Sipponen.

Asiaa käsitellessään valiokunta on lisäksi tutustunut muun muassa sen entisen ulkoasi-

ainministeri Väyrysen 19 päivänä syyskuuta 1981 kirjoittaman kirjeen sisältöön, jossa hän selostaa keskusteluaan ministerineuvos Vladimirovin kanssa, sekä ministerineuvos Vladimirovin muistutuskirjelmän tekemisen jälkeen antamiin haastatteluihin.

Muistutuskirjelmä

Muistutuskirjelmässä todetaan Ahti Karjalaisen muistelmateoksessa esitettyyn viitaten Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön ministerineuvos Viktor Vladimirovin kysyneen ”avoimesti Väyryseltä, mitä Neuvostoliitto voisi tehdä minun valintani hyväksi. Hän kaavaili idänsuhteisiin hiljaista vaihetta, jotta Koivisto ei saisi julkisuutta, sillä se tukisi häntä. Vladimirov kehitteli ideaa talousyhteistyön ohjaamisesta niin, että syntyisi tilanne, joka korostaisi minun asemaani. Väyrynen esitti, että seuraavan vuoden tavaravaihtopöytäkirjassa syntyvät vientiongelmat voisivat olla sopiva kohde, ’jos löytäisimme jonkin keinon esim. öljyntuonnin lisäämisen’. Idean kehittäminen jäi Väyrysen pohdittavaksi.”

Muistelmateoksen kyseinen kohta perustuu silloisen ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen Ahti Karjalaiselle lähettämään kirjeeseen keskusteluistaan ministerineuvos Vladimirovin kanssa.

Muistutuskirjelmässä todetaan Suomen idänkaupasta, että syksyn 1981 rauhaisemman kauden jälkeen vuoden 1981 lopulla ennen presidentinvaaleja solmittiin uusia suuria vientisopimuksia, jotka kasvattivat idänkauppaa vuonna 1982 niin, että vienti vuonna 1982 ensimmäisen kerran kaupan historiassa ylitti rajusti tuonnin arvon. Näistä toimenpiteistä voidaan arvioida syntyneen epätarkoituksenmukaista epätasapainoa Suomen idänkaupassa.

Kirjelmän allekirjoittajat viittaavat hallitusmuodon 2 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, ja 23 §:ään, jonka mukaan tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa, ja ilmoittavat, että ulkoasiainministerin virka-asemaan ja virka-tehtäviin ei voida katsoa kuuluvan sellaisten toimenpiteiden suunnittelu yhdessä ulkovallan edustajan kanssa, joiden tarkoituksena on vaikuttaa siihen, kuka valitaan Suomen tasavallan presidentiksi.

Muistutuskirjelmässä esitetään sellainen tulkintamahdollisuus, että ulkoasiainministeri Väyrysen pohdittavaksi jäi miettiä keinoja idänkaupan hiljaisen vaiheen toteuttamiseen ja että tarkoituksena oli muuttaa äkillisesti idänkaupan volyymia sisäpoliittisten tarkoitusprien toteuttamiseksi, millä silläkin oli kielteisiä vaikutuksia tasapainoiseen taloudelliseen kehitykseen ja kansakunnan hyvinvointiin.

Tällaisiin seikkoihin viitaten kirjelmässä tehdään ministerivastuulain nojalla muistutus entisen ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen mainittuja toimia vastaan ja asianmukaisiin kyseisen lain mukaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten.

Entisen ulkoasiainministeri Väyrysen selitys

Kirjallisessa selityksessään entinen ulkoasiainministeri Paavo Väyrynen kertoo kirjoittaneensa 19 päivänä syyskuuta 1981 Ahti Karjalaiselle yksityisen kirjeen, johon sisältyi sekä selostus hänen edellisenä iltana ministerineuvos Vladimirovin kanssa käymästään keskustelusta että hänen henkilökohtainen viestinsä kirjeen vastaanottajalle. Väyrynen korostaa käyneensä mainitun keskustelun Keskustapuolueen puheenjohtajana.

Väyrynen ilmoittaa tapaamisensa Vladimirovin kanssa olleen osa Keskustapuolueen ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen välisestä yhteydenpidosta. Moskovasta juuri palannut Vladimirov halusi antaa Väyrykselle informaatiota presidenttikysymyksestä. Keskustelussa kävi selityksen mukaan ilmi, että Vladimirov tulisi edelleen toimimaan sen puolesta, että Ahti Karjalainen valittaisiin ensin presidenttiehdokkaaksi ja sitten presidentiksi. Toisaalta Vladimirov totesi selvästi sen, että myös Mauno Koivisto oli varteenotettava ehdokas, koska SDP suhtautuu nykyään Neuvostoliittoon myönteisesti ja puolueen johto tukee Koivistoa.

Tässä yhteydessä Vladimirov kertoi selityksen mukaan, että SDP:n todennäköiselle presidenttiehdokkaalle Mauno Koivistolle ei tulla järjestämään Moskovan vierailua. Lisäksi Vladimirov ilmaisi valmiutensa tehdä kauppasuhteissa jotakin sellaista, joka korostaisi Karjalaisen vaikutusvaltaa. Vladimirov kysyi Väyrykseltä, mitä se voisi olla.

Selityksensä mukaan Väyrynen ei katsonut asiakseen ottaa kantaa kilpailevan puolueen todennäköisen presidenttiehdokkaan vierailuun, joka ei sitä paitsi edes ollut ulkoasiainministeriön kautta vireillä. Kun Vladimirov omista motiiveistaan lähtien oli valmis myönteisiin ratkaisuihin idänkaupassa, käytti Väyrynen tätä tilaisuutta hyväkseen Suomelle myönteisen tuloksen aikaansaamiseen ja esitti harkittavaksi öljyn tuonnin lisäämistä uhkaamassa olleen vientilyijäämän tasapainottamiseksi.

Kyiseissä keskustelussa kosketeltiin myös pitkään vireillä ollutta ja Suomessa valtiollisella tasolla toukokuussa jo päätettyä ulkoasiainministerivierailua Moskovaan. Vierailu oli tässä keskustelussa esillä vain puoluetason kysymyksenä, sillä se oli lykkääntynyt sen vuoksi, että asiasta oli Keskustapuolueen piirissä ristiiriitä. Vladimirov piti vierailun toteutumisen edellytyksenä sitä, että Karjalainen antaa sille selkeän tukensa. Lisäksi vierailun toteutuminen olisi luonnollisesti edellyttänyt myös silloisen vt. presidentin hyväksymistä.

Väyrynen katsoo selityksessään, ettei ministerivastuulakia voida esillä olevassa tapauksessa lainkaan soveltaa, sillä kysymyksessä ei ollut ministerin virkatoimi. Siltä varalta, että perustuslakivaliokunta kuitenkin ottaa muistutuskirjelmän käsiteltäväkseen, Väyrynen toteaa, ettei hän ole toiminut muistutuskirjelmän tarkoittamassa asiassa mitenkään lainvastaisesti, ja katsoo muistutuskirjelmän olevan kaikilta osin aiheeton.

Valiokunnan kannanotot

Ministerivastuulain sovellettavuus

Valtioneuvoston jäsenen oikeudellinen vastuu virkatoimistaan on säännelty hallitusmuodossa ja perustuslakeina voimassa olevissa muissa laeissa, jotka koskevat sekä sanotun vastuun edellytyksiä että vastuun toteuttamisessa noudatettavaa menettelyä. Valtioneuvoston jäsenen sovelletaan virkamiesten oikeudelliseen vastuuseen saattamista koskevia sään-

nöksiä vain siltä osin kuin ministerivastuulaissa tarkoitettujen lainvastaisuuden edellytykset täyttyvät.

Ministerivastuulain 1 §:stä ilmenee, että eduskunnan tarkastusoikeus koskee vain valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta. Tarkastusoikeuden ulkopuolelle jäävät sellaiset teot ja laiminlyönnit, jotka eivät kuulu laissa tarkoitettujen virkatoimien piiriin.

Arvioitaessa Paavo Väyrysen oikeudellista vastuuta ministerivastuulain kannalta tulee valiokunnan käsityksen mukaan lähtökohtana olla se, että kun ulkoasiainministerinä oleva henkilö, vaikka hän samaan aikaan on myös poliittisen puolueen puheenjohtaja, keskustele vieraan valtion Suomessa olevan virallisen edustajan kanssa maiden välisiin poliittisiin suhteisiin ja kauppasuhteisiin kuuluvista kysymyksistä, niin hänen ministerirooliaan ei voida sivuuttaa, varsinkaan kun keskustelun kohteena on myös virallisen ulkoasiainministerivierailun toteuttaminen. Tätä lähtökohtaa tukee valtiosääntöoikeudellisena erityiseikkana hallitusmuodon 33 §:n 2 momentti, jonka mukaan kaikki tiedonannot muun muassa ulkovalloille on toimitettava sen ministerin kautta, jonka toimialaan ulkoasiat kuuluvat. Säännöksen tarkoituksena on ollut keskittää Suomen ulkoasiainhallinnosta vieraisiin valtioihin kulkeva tiedonvälitys ulkoasiainministerin kautta. Millään muulla ministerillä ei ole vastaavanlaista asemaa omalla toimialallaan.

Valiokunta katsoo selvitetyn, että Paavo Väyrysen mainittu keskustelu ministerineuvos Vladimirovin kanssa oli luonteeltaan epävirallinen. Omasta mielestään Väyrynen kävi sen Keskustapuolueen puheenjohtajana. Koska tässä vieraan valtion diplomaattisen edustajan kanssa käydyssä keskustelussa käsiteltiin myös maamme ulkosuhteisiin kuuluvia asioita, on edellä esitettyyn viitaten Väyrysen toiminnan lainmukaisuutta tältä osin arvioitava ministerivastuulain perusteella.

Valtioneuvoston jäsenen oikeudellinen vastuu

Ministerivastuulain 7 §:n mukaan lainvastaisena menettelynä, josta valtioneuvoston jäsen voidaan panna syyteeseen valtakunnanoikeudessa, on pidettävä sitä, ”1) jos hän virkatoimissaan on ollut avullisena ilmeiseen laittomuuteen tahi sitä edistänyt, 2) jos hän maan

ilmeiseksi vahingoksi on tahallansa väärinkäyttänyt virka-asemaansa, mikä menettely on katsottava virkarikokseksi, taikka 3) jos hän muuten jossakin virkatoimissaan on selvästi lainvastaisesti menetellyt”.

Ministerivastuulain 7 §:ssä ensiksi ja viimeksi mainittu lainvastainen menettely voi toteutua sekä tahallisuudella että tuottamuksellisella teolla. Kohdassa 2 edellytetään nimenomaan tahallisuutta. Kaikissa tapauksissa ministerivastuulain 7 § edellyttää lainvastaisen menettelyn olevan ilmeistä tai selvää.

Tehdyn muistutuksen arviointi

Muistutuskirjelmän keskeinen väittäjä on se, että ulkoasiainministeri Väyrynen olisi yhdessä ulkovallan edustajan kanssa suunnitellut toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli vaikuttaa tasavallan presidentin valintaan. Muistutuskirjelmästä on pääteltävissä kirjelmän allekirjoittajien pitävän idänkaupan tilannetta nimenomaan vuoden 1981 lopun osalta merkinä suunnitelmallisesta toiminnasta.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan siitä johtuva kaupan epätasapaino, että vienti vuonna 1982 ylitti huomattavasti tuonnin arvon, oli ensisijaisesti peräisin vuoden 1980 olosuhteista. Asiaan vaikutti jonkin verran myös vuonna 1982 tapahtunut öljyn hinnan halpeneminen.

Öljyn hinta oli noussut kaksinkertaiseksi vuoden 1979 alusta vuoden 1980 loppuun. Hinnannousun seurauksena Suomessa pyrittiin lisäämään vientiä kauppavajeen täyttämiseksi. Toisaalta Neuvostoliitto saattoi ostaa Suomesta tuotteita aiempaa enemmän ilmeisesti luottaen siihen, ettei epätasapainoa kuitenkaan aiheudu öljyn hinnannousun takia. Käytännössä etenkin kulutustavaroiden vienti kasvoikin olennaisesti suuremmaksi kuin tavaravaihtoneuvotteluissa oli sovittu.

Neuvoteltaessa vuoden 1980 syksyllä vuoden 1981 tavaravaihdosta Suomen Pankki lisäksi teki clearing-tilin saldosta 200 miljoonan ruplan arviointivirheen, minkä seurauksena Suomen vientikiintiö muodostui saman verran liian suureksi siihen verrattuna, että arvio olisi osunut oikeaan. Vuoden 1981 neuvotteluissa vastaava virhe oli 100 miljoonan ruplan suuruisen.

Saamaansa selvitykseen viitaten perustuslakivaliokunta katsoo, ettei poikkeuksellisen suuri epätasapaino Suomen idänkaupassa

vuonna 1982 aiheutunut sellaisista uusista suurista vientisopimuksista, joita olisi varta vasten suunniteltu ja toteutettukin vuoden 1981 loppupuolella. Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, ettei ulkoasiainministeri Väyrysellä ollut virka-asemansa puolesta eikä saadun selvityksen mukaan muutoinkaan välitöntä vaikutusta Suomen idänkauppaan.

Valiokunta on pyrkinyt selvittämään, onko ulkoasiainministeri Väyrysen ja ministerineuvos Vladimirovin keskustelussa yhdessä suunniteltu toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli vaikuttaa tasavallan presidentin valintaan. Saadun selvityksen mukaan keskustelussa oli esillä ajatus siitä, millä tavoin tuolloin Keskustapuolueen presidenttiehdokkaaksi ehdolla olleen Ahti Karjalaisen asemaa olisi mahdollista tukea. Näyttöä ei kuitenkaan ole siitä, että Väyrynen ja Vladimirov olisivat kyseisessä keskustelussa tai muutenkaan yhdessä suunnitelleet Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin liittyviä toimenpiteitä Karjalaisen valinnan hyväksi.

Toisaalta keskustelussa pohdittiin Suomen presidentinvaalia sekä Suomen ja Neuvostoliiton kauppasuhteita toisiinsa liittyen tavalla,

Helsingissä 17 päivänä marraskuuta 1989

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Zyskowitz, varapuheenjohtaja Alho, jäsenet Häkämies, Jansson, Joutsensaari, Jätteenmäki,

josta saattoi saada sen käsityksen, että vaikuttaminen kauppasuhteiden kautta presidentinvaaliin voi olla mahdollista tai tulla jopa hyväksyttävänä menettelynä kysymyksenkin. Tällainen keskustelu ei sovellu ulkoasiainministerin asemaan. Entisen ulkoasiainministeri Väyrysen menettelyä, kun hän tavatessaan Vladimirovin kävi tällaista keskustelua, voidaankin pitää varomattomana mutta sen ei voida katsoa olevan ministerivastuulaisissa säädettyä lainvastaista menettelyä.

Edellä esitettyyn viitaten perustuslakivaliokunta, joka valtiopäiväjärjestyksen 45 §:n ja eduskunnan työjärjestyksen 24 §:n nojalla on valinnut puheenjohtajansa esittelijäksi antamaan tarpeellisia tietoja asiaa eduskunnan täysistunnossa käsiteltäessä, kunnioittaen esittää eduskunnalle ministerivastuulain 4 §:ssä tarkoitettuna lausuntonaan,

ettei entinen ulkoasiainministeri Paavo Väyrynen ole kysymyksessä olevassa asiassa menetellyt lainvastaisesti.

Kekkonen, Laitinen, Lamminen, Männistö, Niinistö, Ollila, Pohjola, Pokka, Puisto, Virolainen ja Vähänäkki.

Vastalause

Valiokunnan mietinnössä esitetty johtopäätös siitä, ettei entinen ulkoasiainministeri Paavo Väyrynen ole kysymyksessä olevassa asiassa menetellyt lainvastaisesti, on oikea.

Sen sijaan valiokunnan mietinnössä ei esitetä mitään lainkohtaa, jonka valossa Paavo Väyrysen menettely olisi myöskään ollut varoma-

tonta. Valiokunta on tästä syystä poikennut perusteluosassa sille kuuluvasta tehtävästä esittämällä poliittisia johtopäätöksiä. Tällaisen poliittisen kannanoton sisällyttäminen valiokunnan mietintöön on vastoin valiokunnan omaksumaa vakiintunutta käytäntöä eikä sen voida katsoa kuuluvan valiokunnan tehtäviin.

Helsingissä 17 päivänä marraskuuta 1989

Hannele Pokka

Johannes Virolainen

Anneli Jätteenmäki

Eduskunnalle

Pitkäaikaisen ministerin Ahti Karjalaisen muistelmateoksessa (Ahti Karjalainen — Jukka Tarkka: Presidentin ministeri. Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Otava. Keuruu 1989) selvitetään vuoden 1982 tasavallan presidentin vaalien valmisteluihin liittyviä tapahtumia. Kirjassa kerrotaan niistä valmisteluista, joihin ryhdyttiin ehdokas Ahti Karjalaisen valinnan edesauttamiseksi.

Kirjassa todetaan (s. 237) mm. seuraavasti: ”Vladimirov oli kysynyt avoimesti Väyryseltä, mitä Neuvostoliitto voisi tehdä minun valintani hyväksi. Hän kaavaili idänsuhteisiin hiljaista vaihetta, jotta Koivisto ei saisi julkisuutta, sillä se tukisi häntä. Vladimirov kehitti ideaa talousyhteistyön ohjaamisesta niin, että syntyisi tilanne, joka korostaisi minun asemaani. Väyrynen esitti, että seuraavan vuoden tavaranvaihtopöytäkirjassa syntyvät vientiongelmat voisivat olla sopiva kohde ’jos löytäisimme jonkin keinon esim. öljytuonnin lisäämisen’. Idean kehittäminen jäi Väyrysen pohdittavaksi.”

Mainittu kirjan kohta perustuu kirjalliseen aineistoon, tarkemmin sanottuna silloisen ulkoministerin Paavo Matti Väyrysen lähettämään kirjeeseen Ahti Karjalaiselle keskustelusta ministerineuvos Vladimirovin kanssa.

Suomen idänkaupan osalta voidaan todeta, että syksyn 1981 rauhaisemman kauden jälkeen vuoden 1981 lopulla ennen presidentinvaaleja solmittiin uusia suuria vientisopimuksia, jotka kasvattivat idänkauppaa vuonna 1982 niin, että vienti vuonna 1982 ensimmäisen kerran kaupan historiassa ylitti rajusti tuonnin arvon.

Näistä toimenpiteistä voidaan arvioida syntyneen epätarkoituksenmukaista epätasapainoa Suomen idänkaupassa.

Suomen hallitusmuodon 2 §:n 1 momentin mukaan valtiolta Suomessa kuuluu kansalle. Hallitusmuodon 23 §:n mukaan tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa. Ulkoministerin virka-asemaan ja virkatehtäviin ei voida katsoa kuuluvan sellaisten toimenpiteiden suunnittelun yhdessä ulkovallan edustajan kanssa, joiden tarkoituksena on vaikuttaa siihen, kuka henkilö Suomen tasavallan presidentiksi valitaan.

Edellä mainittua kirjettä voidaan tulkita myös siten, että ulkoministeri Väyrysen pohdittavaksi jäi keinojen miettiminen idänkaupan hiljaisen vaiheen toteuttamiseen. Kirjettä voidaan tulkita myös siten, että tarkoituksena oli idänkaupan volyymin äkillinen muuttaminen sisäpoliittisten tarkoituserien toteuttamiseksi, millä silläkkin oli kielteisiä vaikutuksia tasapainoiseen taloudelliseen kehitykseen ja kansankunnan hyvinvointiin.

Oikean arvioinnin tekemistä vaikeuttaa se, että mainittu kirje ei ole ollut kokonaisuudessaan julkisuudessa käytettävissä.

Edellä olevaan viitaten esitämme kunnioittaen, eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkainten lainmukaisuutta annetun lain nojalla, muistutuksen entisen ulkoministeri Paavo Väyrysen edellä mainittuja toimia vastaan ja asianmukaisesti ministerivastuulain mukaisesti toimenpiteisiin ryhtymistä varten.

Helsingissä 19 päivänä syyskuuta 1989

Kimmo Sasi

Päivi Varpasuo

Heikki Rinne

Eero Paloheimo

Urpo Leppänen

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Viitaten perustuslakivaliokunnan lähettämään kirjeeseen, jossa allekirjoittaneelle on varattu tilaisuus selityksen antamiseen kansanedustaja Sasin ja neljän muun kansanedustajan allekirjoittaman, 19. syyskuuta 1989 päivätyn kirjallisen muistutuksen johdosta, esitän kunnioittavasti seuraavan:

Kirjoitin 19.9.1981 Ahti Karjalaiselle yksityisen kirjeen, johon sisältyy sekä selostus edellisenä iltana ministerineuvos Viktor Vladimirovin kanssa käymästäni keskustelusta että henkilökohtainen viestini kirjeen vastaanottajalle. Keskustelua selostavalta osaltaan kirjettä ei voida pitää tarkkana muistiona tai raporttina, vaan se on laajasta keskustelusta kirjeen vastaanottajalle laadittu lyhyt tiivistelmä. Sanoitin varauksin kirjeen sisältö kuitenkin vastaa käytyä keskustelua.

Kirjeen kirjoittamiseen oli kolme syytä:

1. Pysin saamaan Ahti Karjalaisen lopullisen tuen presidentti Urho Kekkosen omalta osaltaan jo päättämälle ulkoministerivierailulleni Neuvostoliittoon.

2. Halusin varoittaa Karjalaista luotamasta liikaa Neuvostoliiton tukeen; myös Mauno Koivisto oli Neuvostoliittoon myönteisesti suhtautuvan puolueen ehdokas, jota puolueen johto tuki.

3. Halusin saattaa Karjalaisen tietoon erityisesti ne keskustelussa esiin tulleet näkökohdat, jotka liittyivät hänen vastuualueeseensa suomalais-neuvostoliittolaisen talouskomission Suomen osapuolen puheenjohtajana.

Tasavallan presidentti Urho Kekkonen sairastui ja joutui luopumaan virastaan aikana, jolloin kansainvälisen politiikan ilmapiiri oli kireä. Suurvaltasuhteet olivat jännittyneet ja varustelukilpa kiihtymässä. Afganistanin kriisi oli puhjennut vain paria vuotta aikaisemmin. Puolan tilanne oli erittäin vaikea.

Tasavallan presidentillä on Suomessa laajat valtaoikeudet ja hän johtaa maamme ulkopoli-

tiikkaa. Kysymys Urho Kekkosen seuraajasta kiinnosti näin ollen ulkovaltojenkin edustajia. Neuvostoliitossa pidettiin erittäin tärkeänä Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuutta. Urho Kekkonen oli ollut Paasikiven-Kekkosen linjan takuumies ja symboli. Seuraajaksi toivottiin henkilöä, joka luotettavimmin turvaisi jatkuvuuden.

Tilanteeni Keskustapuolueen puheenjohtajana oli vuonna 1981 hankala. Puolue oli jo 1960-luvulta alkanee kehityksen seurauksena jakautunut presidenttikysymyksessä kahtia, Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen kannattajiin.

Presidentti Urho Kekkosen ja Ahti Karjalaisen kiristyneet henkilösuhteet olivat vaikeuttaneet toimintaani koko ensimmäisen ulkoministerikauteni ajan. Olin ulkoministerin asemani vuoksi ja muutoinkin lojaali presidentille. Karjalainen taas koki, että presidentti oli minun avullani syrjäytännyt hänet. Karjalaisen asenne heijastui vähättelevinä lausuntoina ja epäluuloisuutena. Tämän yhtenä kiusallisena ilmentymänä oli se, että Karjalainen ei tukenut minun ulkoministerivierailuani Moskovaan.

Mahdollisuudet siihen, että Urho Kekkosen työtä voisi jatkaa keskustalainen presidentti, näyttivät hyvin vähäisiltä. Umpikujaan etsittiin monenlaista ratkaisua. Kahden pääehdokkaan välille ei saatu sopua samaan tapaan kuin SDP:ssä eikä kolmatta realistista vaihtoehtoa ollut. Tässä tilanteessa Keskustapuolueen johto asettui loppukesällä 1981 ulkopoliittisia näkökohtia painottaen Ahti Karjalaisen kannalle, vaikka olikin nähtävissä, että Johannes Virolainen tulisi todennäköisesti valituksi puolueen presidenttiehdokkaaksi. Vaikka puolueen johto tuki Karjalaista, se toimi varovaisesti pyrkien varjelemaan puolueen yhtenäisyyttä.

Tapaamiseni 18.9.1981 Vladimirovin kanssa oli osa Keskustapuolueen ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen välisestä yhteydenpidosta. Kävin siis keskustelun puolueen puheenjohtajan ominaisuudessa. Tapaamista ei järjes-

tetty ulkoasiainministeriössä eikä suurlähetystön tiloissa. Kysymyksessä ei ollut neuvottelu, vaan vapaamuotoinen keskustelu.

Tapaamisemme yhteydessä Moskovasta juuri palannut Vladimirov halusi antaa minulle informaatiota presidenttikysymyksestä. Keskustelussa kävi ilmi, että hän tulisi edelleen toimimaan sen puolesta, että Ahti Karjalainen valittaisiin ensin presidenttiehdokkaaksi ja sitten presidentiksi, mm. keskustelemalla eri puolueiden edustajien kanssa. Toisaalta hän totesi selvästi sen, että myös Mauno Koivisto oli varteenotettava ehdokas, koska SDP suhtautuu nykyään Neuvostoliittoon myönteisesti ja puolueen johto tukee Koivistoa.

Edellä mainitun informaation yhteydessä Vladimirov kertoi, että SDP:n todennäköiselle presidenttiehdokkaalle Mauno Koivistolle ei tulla järjestämään Moskovaan vierailua, jota hänen kannattajansa olivat pyrkineet aikaansaamaan. Lisäksi hän ilmaisi valmiutensa tehdä kauppasuhteissa jotakin sellaista, joka korostaisi Karjalaisen vaikutusvaltaa. Hän kysyi minulta, mitä se voisi olla.

En katsonut asiakseni ottaa kantaa kilpailevan puolueen todennäköisen presidenttiehdokkaan vierailuun, joka ei sitäpaitsi edes ollut ulkoasiainministeriön kautta vireillä. Kun Vladimirov omista motiiveistaan lähtien oli valmis myönteisiin ratkaisuihin idänkaupassa, käytin hyväkseni tätä tilaisuutta Suomelle myönteisen tuloksen aikaansaamiseen ja esitin harkittavaksi ollyn tuonnin lisäämistä uhkaamassa olleen vientilyijällyttämisen tasapainottamiseksi.

Keskustelun kuluessa kosketeltiin myös pitkään vireillä ollutta ja Suomessa valtiollisella tasolla toukokuussa jo päätettyä ulkoasiainministerivierailua Moskovaan. Vierailu oli tässä keskustelussa esillä vain puoluetason kysymyksenä, sillä se oli lykkääntynyt sen vuoksi, että asiasta oli Keskustapuolueen piirissä edellä kerrottu ristiriita. Vladimirov piti vierailun toteutumisen edellytyksenä sitä, että Ahti Karjalainen antaa sille selkeän tukensa. Lisäksi vierailun toteutuminen olisi luonnollisesti edellyttänyt myös silloisen vt. presidentin hyväksymistä.

19.9.1981 kirjoittamani kirjeen tärkein viesti ja ratkaiseva syy sen kirjoittamiseen oli se toivomukseni, että Ahti Karjalainen antaisi tukensa vierailulleni Moskovaan. Kirjeen tässä osassa esitän myös näkökohtia, joita en esittänyt keskustelussani Vladimirovin kanssa; ne ovat perusteluja Karjalaiselle. Kirjeelläni pyrin

osoittamaan epäluuloiselle Karjalaiselle, että vierailu ei toimisi hänen etujaan vastaan. Tästä huomautin myös Vladimiroville.

Kirjeen ensimmäinen sivu ei sisällä mitään sellaista, mitä Karjalainen ei olisi entuudestaan tiennyt. Siinä on kaksi oleellista asiaa. Ensimmäkin kerron Karjalaiselle, että Vladimirov esitti myötäsukaisen arvion Mauno Koiviston ehdokkuudesta. Toiseksi kerron hänelle idänkauppaa koskeneen keskustelun, josta hän talouskomission puheenjohtajana oli kiinnostunut. Kirjeen tämän osan muotoiluun vaikutti se, että tahdoin osoittaa toimivani kaikesta huolimatta hänen puolestaan.

Ministerivastuulain 7 §:n mukaan on lainvastaisena menettelynä, josta valtioneuvoston jäsen voidaan panna syyteeseen valtakunnanoikeudessa pidettävä sitä,

1. että hän virkatoimessaan on ollut avullisena ilmeiseen laittomuuteen tahi sitä edistänyt tai
2. että hän maan ilmeiseksi vahingoksi on tahallaan väärin käyttänyt virka-asemaansa, mikä menettely on katsottava virkarikokseksi taikka
3. että hän muuten jossakin virkatoimessaan on selvästi lainvastaisesti menettänyt.

Katson, ettei ministerivastuulakia voida nyt esillä olevassa tapauksessa lainkaan soveltaa, sillä kysymyksessä ei ollut ministerin virkatoimi. Perustuslakivaliokunnan omaksuman vakiintuneen tulkinnan mukaan ministerivastuulain on katsottu tarkoittavan, että "ellei valtioneuvoston jäsenen lainvastainen menettely ilmene suorastaan virka- tai hallitustoimena, johon asianomainen ryhtyy tai johon hän virkavelvollisuutensa vastaisesti jättää ryhtymättä, tulee lainvastaisen menettelyn joka tapauksessa niin läheisesti liittyä virka- tai hallitustoimeen, että kysymykseen tulevan lainvastaisen menettelyn välttämättömänä edellytyksenä on ministerin virka-asema tai hänen suorittamansa virka- tai hallitustoimi". (Ks. esim. PeVM n:o 32/1982 vp.) Vakiintunut on myös se lain tulkinta, että kysymykseen tulevan teon tai laiminlyönnin tulee olla selvästi osoitettavissa ja yksilöitävissä.

Ulkoasiainministerin virka ei ollut välttämätön edellytys sille keskustelulle, jota muistutuskirjelmä koskee. Olisin puolueen puheenjohtajana voinut käydä ja käynyt täsmälleen saman keskustelun siinäkin tapauksessa, että en olisi ollut valtioneuvoston jäsen. Korostettakoon

vielä sitä, että ulkomaankauppa-asiat, kuten öljyn tuonti, eivät kuuluneet virkatehtäviini. Keskustelu ulkoministerivierailusta — johon muistutuskirjelmässä ei lainkaan puututa — käytiin puoluetasolla.

Siltä varalta, että perustuslakivaliokunta kuitenkin ottaa muistutuskirjelmän käsiteltäväkseen, esitän kunnioittaen seuraavat näkökohdat:

Kirjelmässä esitetään väitteitä, joiden voidaan ajatella viittaavan ministerivastuulain 7 §:n 1 ja 2 kohtaan.

Jotta ministerivastuulain 7 §:n 2 kohtaa voitaisiin yleensäkin soveltaa nyt esillä olevaan tapaukseen, olisi minun pitänyt toimia maan ilmeiseksi vahingoksi. Näin ei ole tapahtunut, vaan olen toiminut pelkästään Suomen edun edistämiseksi. Kirjelmässä esitetyt viittaukset vuoden 1982 vientilyijäämään ovat täysin asiatomia, sillä ehdotukseni öljyn tuonnin lisäämisestä tähtäsi päinvastaiseen tulokseen eli kaupan tasapaino-ongelman helpottamiseen. Kirjeen sanamuoto osoittaa selvästi sen, että Jukka Tarkan kirjaan kirjoittama siteeraus oli puutteellinen ja harhaanjohtava: keskustelussa ei ollut kysymys ongelmien aiheuttamisesta kauppaan, vaan niiden ratkaisemisesta. Se kirjeeseen sisältyvä virke, jossa puhutaan ”hiljaisesta kaudesta”, ei liity lainkaan kauppaan, vaan se tarkoittaa vierailuvaihtoa, jossa Neuvostoliitto ei Vladimirovin mukaan halunnut antaa Mauno Koivistolle sellaista julkisuutta, ”joka voitaisiin yrittää tulkita tueksi hänelle”.

Jotta ministerivastuulain 7 §:n 1 kohtaa voitaisiin soveltaa nyt esillä olevaan tapaukseen, olisi ensiksi osoitettava, että on tapahtunut ilmeinen laittomuus, ja toiseksi olisi osoitettava, että olisin avustanut tai edistänyt tällaista laittomuutta. Muistutuskirjelmän mukaan tällaista avustamista tai edistämistä ilmeiseen laittomuuteen olisi saattanut olla ”sellaisten toimenpiteiden suunnittelu yhdessä ulkovallan edustajan kanssa, joiden tarkoituksena on vaikuttaa siihen, kuka henkilö Suomen tasavallan presidentiksi valitaan”.

Edustaja Sasin ym. kirjelmän tämä kohta viittaa siis siihen, että olisin avustanut tai edistänyt ilmeistä laittomuutta, johon joku muu — tässä tapauksessa siis Vladimirov — olisi syllistynyt. Oma käsitykseni on, että tällaista laittomuutta ei tapahtunut.

Vladimirovin ja muiden neuvostoliittolaisten toimintaa arvioitaessa on syytä pitää mielessä se tilanne, joka syntyi presidentti Urho Kekko-

sen pitkän toimikauden päättyessä. Huomiota on syytä kiinnittää myös silloiseen kansainväliseen tilanteeseen. On luonnollista, että Neuvostoliitto toivoi sellaista presidenttiratkaisua, joka parhaimmalla tavalla turvaisi Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden. Vladimirovilla ja useilla muilla neuvostoliittolaisilla oli tähän perustuva selkeä ja monissa yhteyksissä dokumentoitu asenne presidenttikeskustelussa esillä olleisiin henkilöihin.

En katso asiakseni ryhtyä selvittämään perustuslakivaliokunnalle Vladimirovin toimintaa. Muistutuskirjelmän käsittelyä varten on oleellista todeta tässä vain se edellä mainitulla tavalla myös dokumentoitu tosiasia, että Vladimirov toimi presidenttikysymyksessä avoimesti, aloitteellisesti ja aktiivisesti, joidenkin tulkintojen mukaan ”suorasukaisesti”. Hän keskusteli sekä puolueiden edustajien että elinkeinoelämän johtajien kanssa. Vladimirov on itse kertonut julkisuudessa, että hän kävi muiden puolueiden edustajien, erityisesti SDP:n ja Kokoomuksen johdon kanssa, ”samanlaisia keskusteluja” kuin minun kanssani.

Jokaisella valtiolla, ei vähiten suurvalta Neuvostoliitolla, on maan suvereniteettiin kuuluva oikeus omiin käsityksiin ja niiden osoittamiseen. Kun Vladimirovin ja muiden neuvostoliittolaisten toimintaa arvioidaan, on välttämätöntä samalla kertaa korostaa kahta seikkaa.

1. Joka kerta presidenttikysymyksiä puhuessaan he korostivat, että presidentin valitseminen on Suomen sisäinen asia, jonka suomalaiset itse ratkaisevat. Samalla he korostivat vaalin ulkopoliittista merkitystä ja tämän vuoksi katsoivat tärkeäksi sen, että Suomessa ratkaisua tehtäessä tunnetaan heidän näkemysensä.

2. Vaikka heillä oli omat näkemyksensä niistä henkilöistä, joita kaavailtiin presidenttiehdokkaaksi ja presidentiksi, he tyytyivät niihin ratkaisuihin, joihin ehdokkaita asetettaessa ja presidenttiä valittaessa päädyttiin.

Vladimirovin toimintaa arvioidessaan valiokunta panee merkille sen, mitä eduskunnan puhemies Kalevi Sorsa sanoi Kaleva-lehdessä 10.9. julkaistussa haastattelussaan: ”. . . nyt pitää suuresti välttää . . . sitä, että Neuvostoliiton edustajiin sovellettaisiin joitain erityisiä sääntöjä ja tuomioita kuin muiden ulkovaltojen edustajiin”.

Myöskään ei voida katsoa, että olisin mitenkään avustanut tai edistänyt Vladimirovin toimintaa. Kävin hänen kanssaan vapaamuotoisen keskustelun. Sain häneltä informaatiota. Hän esitti minulle kysymyksen, johon vastasin. Lupaukseni harkita asiaa tarkoitti käytännössä keskustelun tämän osan kohteliasta lopettamista, mikä on yleinen tapa tämänkaltaisessa keskustelussa. Vaikka keskustelin puolueen puheenjohtajan ominaisuudessa, pidin tarkkaan silmällä sitä, etten toimisi vastoin sitä, mitä asemani ulkoasiainministerinä edellytti.

Kun ei ole tapahtunut ilmeistä laittomuutta eikä ole ollut kysymys sellaisen edistämisestä tai avustamisesta, ei tämän lainkohdan soveltamiseen nyt esillä olevaan asiaan ole mitään perustetta.

Todettakoon vielä se, ettei myöskään ministerivastuulain 7 §:n 3 kohdan soveltamiseen ole nyt esillä olevassa tapauksessa perustetta. Muistutuskirjelmässä ei ole esitetty minun syyllistyneen mihinkään sellaiseen lainvastaiseen menettelyyn, jota tämä lainkohta tarkoittaa.

Yhteenvetona totean, että en ole toiminut muistutuskirjelmän tarkoittamassa asiassa mitenkään lain vastaisesti. Kävin keskustelun Vladimirovin kanssa puolueen puheenjohtajana. Kysymyksessä ei ollut ministerin virkatoimi. Kiistan ehdottomasti toimineeni mitenkään maan edun vastaisesti, vaan olen päinvastoin pyrkinyt aina edistämään Suomen parasta kaikissa toimissani. Katson, että muistutuskirjelmä on kaikilta osin aiheeton.

Helsingissä 31 päivänä lokakuuta 1989

Paavo Väyrynen

